

ПОХОВАННЯ З «ПЛАТОЮ ХАРОНУ» З ШИШАЦЬКОГО МОГИЛЬНИКА ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Публікується унікальне за супровідним інвентарем поховання, виявлене на Шишацькому могильнику черняхівської культури. У руці померлої містився скляний кубок і римський денарій. Наявність монети можна пов'язати з «платою Харону».

К л ю ч о в і с л о в а: черняхівська культура, Шишацький могильник, поховання, «плата Харону», скляний кубок.

У 2012 р. продовжувалося дослідження могильника черняхівської культури в уроч. Дернова Долина (басейн р. Псел) поблизу смт Шишаки Шишацького р-ну Полтавської обл. Пам'ятка постраждала від діяльності місцевого цегельного заводу, кар'єр якого знищив північний край могильника. Досліджено 30 могил, що разом з розкопаними в 2009—2010 рр. становить 64 поховання.

Попередньо можна припускати, що досліджена протягом трьох польових сезонів ділянка становить місце концентрації переважно безінвентарних поховань, орієнтованих головою на захід. На користь цього може вказувати порівняно незначне число орієнтованих на північ поховань, загальна кількість яких становить менше 20 % від виявлених. За останніми підрахунками для лівобережного локального варіанту культури кількість поховань із західною орієнтацією становить близько 30 % (Петраускас 2009, с. 205, рис. 1). Така значна кількість (80 %) поховань, орієнтованих головою на захід, може пояснюватися особливістю планіграфії досліджуваної ділянки пам'ятки.

Особливістю дослідженої ділянки є також відсутність поховань за обрядом кремації, характерних майже для всіх могильників черняхівської культури. Це слід пов'язувати з майже повним знищенням культурного шару на вказаній ділянці внаслідок здійснених цегельним заводом робіт. Саме через це були знищені поховання кремованих решток, глибина залягання яких, імовірно, була помітно менша за глибину поховань-інгумацій.

З огляду на сказане, інформативна цінність порівняно нечисленних поховань, які містили супровід, безперечно, зростає. З-поміж таких, орієнтованих здебільшого на північ, привертає увагу поховання 39.

Поховання 39 (рис. 1, 1) виявлене в центральній частині дослідженої в 2012 р. ділянки, через яку проходить траншея для труби до діючих очисних споруд с. Шишаки, розміщених на захід від могильника. У результаті розкопок території, прилеглої до траншеї, і було знайдено частково зруйноване поховання.

Пляма від заповнення могили виявлена при зачистці материка, на глибині 1,37 м від репера та була введена в материк. Глибина її 1,48 м. Небіжчицю — жінку 25—35 років (Додаток II) — покладено випростано на спині головою на захід у порівняно вузькій (0,70—0,85 м) ямі, орієнтованій схід—захід. Точну довжину могили не встановлено, оскільки згадана траншея зруйнувала її західну частину. Довжина збереженої частини становить від 1,4 м по північній стіні до 1,7 м по південній. Реконструйована довжина могили могла бути не менше за 1,9 м.

Заповнення ями складалося з порушеного материкового суглинку, який практично не відрізнявся за кольором від материка. Східна частина ями, де були нижні кінцівки похованої, трохи вужча, стіни вертикальні, поверхня дна горизонтальна. Череп і верхня частина кісток тулуба знищені (рис. 1, 1). Над гомілковими кістками правої ноги виявлено невелике скупчення органічної тліні завдовжки 15 см і приблизно 10 см завширшки. В правій руці похованої був кубок з прозорого скла з шліфованими овалами, під кубком — патинувана монета аверсом униз. До аверсу монети прикипів невеликий фрагмент тканини (рис. 2, 3).

Скляний кубок (рис. 1, 2, 3) відноситься до товстостінних зрізано-конічної форми з масивним профільованим денцем. Краї вінець плоскі, заокруглені до середини. Під вінцями та в придонній частині кубка через інтервал у 0,5—0,6 см вишліфовано по дві горизонтальні паралельні лінії завширшки по 0,4 см. Корпус кубка прикрашений двома щільними рядами великих шліфованих овалів, розміщених вер-

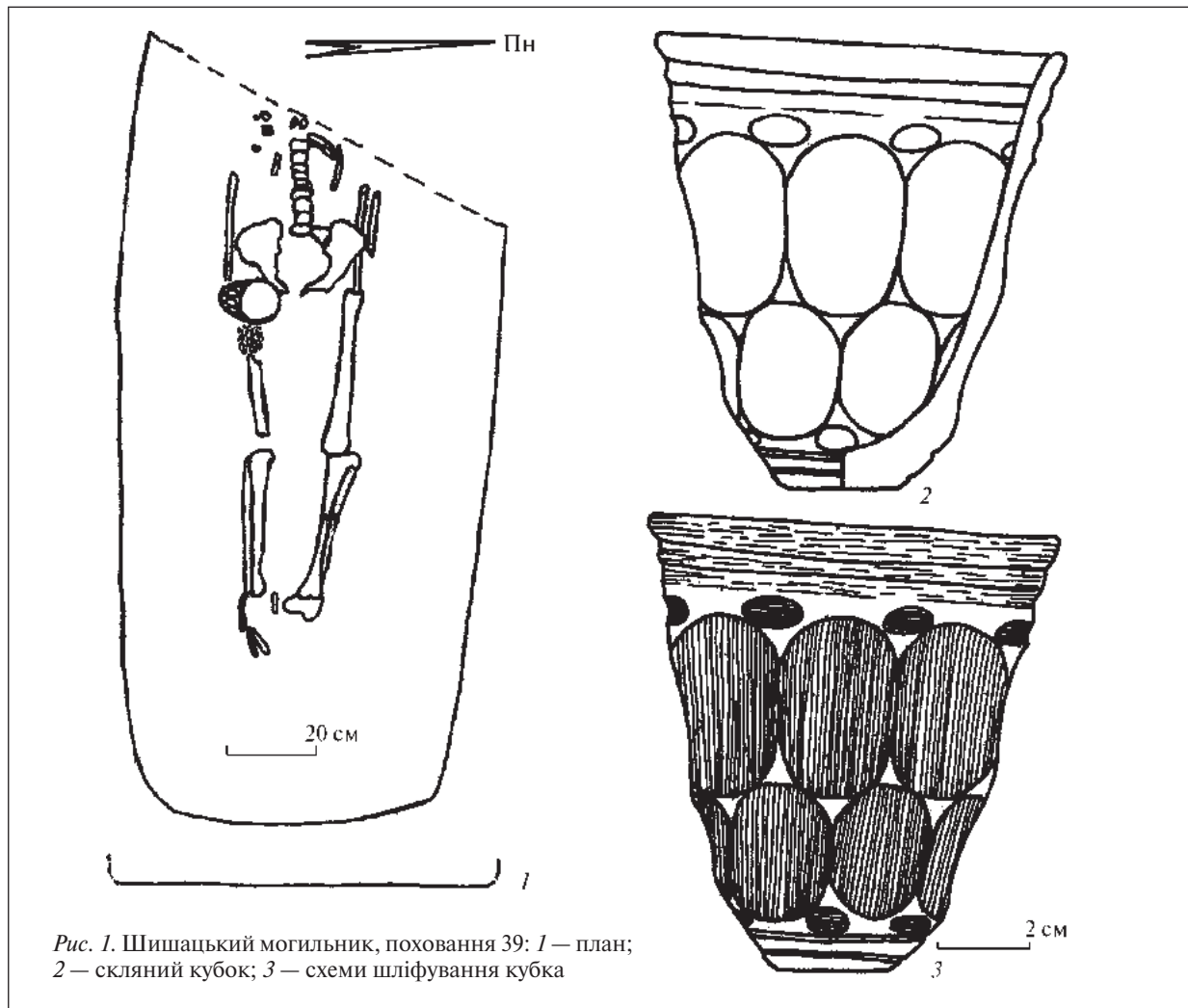

Рис. 1. Шишацький могильник, поховання 39: 1 — план; 2 — скляний кубок; 3 — схеми шліфування кубка

тикально. Над і під великими овалами йдуть два ряди невеликих овалів, розміщені поздовжньою віссю горизонтально. У кожному ряду по дев'ять овалів. Відтак, лінії, валик і два ряди невеликих овалів вишліфовано горизонтально, а великі овали — вертикально (рис. 1, 3). Висота кубка 10,1 см, діаметр вінець 9,0 см, денця — 2,5 см. Скло кубка прозоре з незначними включеннями повітряних бульбашок. Розміщений на горизонтальній площині виріб має помітне відхилення від вертикальної осі. Це є наслідком зміщення відшліфованої частини денця від його центру (рис. 2, 1) і дещо скошеного від горизонталі кута шліфування денця.

Прямою аналогією скляному кубку з могили 39 Шишацького цвинтаря є посудина, виявлена в похованні 42 могильника VII Сетведт (Норвегія), який дав назву серії — тип Луги (Straume 1987, S. 99—100, Taf. 63). І.О. Гавритухін відносить до варіанту Сетведт також фрагменти кубків з Головчиного, Комарова, Будешт і, можливо, Якушовиць (Гавритухін 1999,

с. 52, рис. 8, 57, 60, 61). Серію Сетведт датовано ступенем D2 за скандинавською хронологією (Straume 1987, S. 100) в межах V ст. (Гавритухін 2007, с. 16). Але з огляду на матеріали, виявлені досі на Шишацькому могильнику, та загальне датування черняхівської культури, попередньо вважаємо за можливе дещо звузити хронологічні межі кубка, виявленого в похованні 39, першою половиною V ст.

Виявлена в похованні монета — денарій Марка Аврелія (161—180). Через перебування в обігу вона має значні потертості з обох боків (рис. 2, 2). Аверс: погруддя імператора вправо та напис «[M.] ANTONIN[VS] AVG[.] [G]ERM. [TR.] P. [?]». Реверс: жіноча фігура вліво, в лівій руці — ріг достатку; визначити атрибут божества, вміщений у правій руці, через стертість монети не вдалося. Збереглися літери CO/S/ (визначення В. Шалобудова). Титулатура імператора на аверсі уможливує з достатньо високим ступенем імовірності датувати екземпляр в межах 174—175 рр. (Seaby 1979,

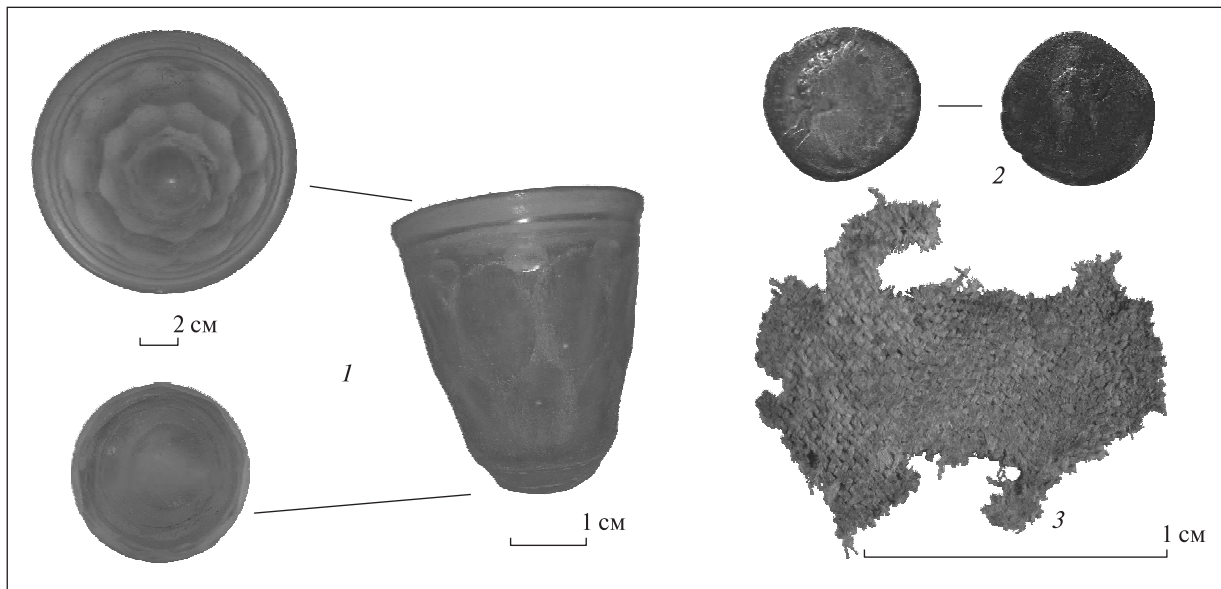

Рис. 2. Шишацький могильник, супровід поховання 39: 1 — скляний кубок, вигляд збоку, згори та з боку денця; 2 — денарій Марка Аврелія; 3 — фрагмент тканини

р. 199). Монети цього римського імператора в ареалі черняхівської культури нерідкісні що в складі скарбів, що у вигляді одиничних знахідок на поселеннях (Кропоткин 1961).

Можливо, монета була замотана в шматок тканини (рис. 2, 3), фрагмент якої зберігся на аверсі, але, не виключено, що то рештки вбрання покійної. Єдино, що з'ясовано, то шматок, вірогідно, шовкової ткани зі слідами тривалого використання (Додаток І).

Наявність під кубком римської монети дає підстави припускати не випадкове її вміщення до могили. В ареалі черняхівської культури нині відома значна кількість римських монет, яка нараховує десятки тисяч. Більшість їх походить із численних скарбів, але вони регулярно трапляються в одиничних екземплярах на черняхівських поселеннях. Водночас порівняно з цими доволі численними знахідками з поселень кількість монет, виявлених у похованнях на черняхівських могильниках, ледь нараховує зо два десятки. Така диспропорція може вказувати на те, що для населення черняхівської культури використання монет у поховальній обрядовості не було притаманне. Тож виявлення в похованнях нумізматичних знахідок є, вірогідно, винятком ніж правилом.

Наявність монети в похованні допускає її інтерпретацію в контексті існування звичаю вміщення «обола Харона» — символічної плати за перехід небіжчика в царство мертвих. Завичай вітчизняна історіографія як «обол Харона» достатньо широко інтерпретує різно-

манітні нумізматичні знахідки, які походять з різночасових і різнокультурних поховань. З'явившись в еллінському світі наприкінці V — на початку IV ст. до н. е., звичай вміщення монет у поховання надалі існував до пізньоримського часу (Stevens 1991, p. 224; Сударев, Болдырев 2009, с. 435). Не були винятком і античні центри Північного Причорномор'я (Сударев, Болдырев 2009, с. 436), зокрема Херсонес, де цей звичай набув найбільшого поширення в перших століттях нашої ери (Борисова 1985; Шевченко 2011, с. 314) і зберігся в дещо пізніших християнських похованнях (Фомин 2011, с. 79).

Для зафіксованої в похованні 39 Шишацького могильника монети ми схильні дотримуватися визначення, яке наводить С. Стівенс, — «плата Харону», що, на нашу думку, більше відповідає реаліям цього комплексу ніж «обол Харона» (Stevens 1991, p. 215—216).

Знахідки монет у похованнях цього часу на території Південно-Східної Європи відомі у варварських похованнях. Вони виявлені в заповненні п'яти поховань Чатир-Дагського могильника — загалом 27 екз. (Мыц и др. 2006, с. 127). Не можна цілком виключати й того, що частина римських монет з отвором (монети-підвіски, монети-амулети) могла також мати функцію «плати Харону». На користь цього може свідчити відносно значна кількість поховань черняхівської культури, в яких виявлено монети-підвіски (15 комплексів за: Мызгин 2010, с. 98), знахідки їх на території поселень

і в складі скарбів. Останнє може вказувати на рівноцінне ставлення до монети з отвором чи без нього, тобто про збереження нею функції платіжного засобу (Мызгин 2010, с. 100), який у будь-який момент можна повернути до обігу. Звичайно, це меншою мірою стосується або не стосується загалом монет з напаяним вушком або з дротом у отворі, що може засвідчувати їх використання як прикраси чи амулета.

Інтерпретація фрагмента поховальної практики, зафіксованого в похованні 39, видається достатньо складним завданням. Складність його полягає найперше у відсутності прямих аналогій цьому звичаю, а саме — поєднання та своєрідне розміщення монети й кубка. З огляду на дослідження, найімовірнішим видають-

ся два варіанти пояснення зафіксованих особливостей деяких рис поховальної обрядності в похованні 39. Перший, **висвітлений у роботі Б.В. Магомедова**, стосується безпосередньо поховальної практики саме на могильниках черняхівської культури. Згідно з ним людина по смерті брала участь у потойбічному бенкеті, що було почесним для воїнів. Найголовнішим предметом для цього був келих, який у похованні іноді символізував чи замінював весь супровідний сервіз, що може вказувати на поступову деградацію або видозміну самого звичаю. Це доводиться кількома прикладами черняхівських поховань з Ранжевого, Журавки та Данилової Балки (Магомедов 2003, с. 83—87). У нашому випадку наявність скляного кубка, ймо-

Таблиця. Індивідуальні виміри кісток посткраніального скелета з поховання 39 з могильника біля смт Шишаки. Ознаки за Мартіном

Плечова кістка:	Права	Стегнова кістка:	Права	Ліва
1. Найбільша довжина	—	1. Найбільша довжина	384	384
2. Вся довжина	—	2. Довжина у природному стані	380	382
3. Верхня епіфізарна ширина	—	21. Виросткова ширина	68	67
4. Нижня епіфізарна ширина	55	6. Сагітальний діаметр	23	22
5. Найбільший діаметр середини діафізу	20	7. Поперечний діаметр середини діафізу	23	22
6. Найменший діаметр середини діафізу	16	9. Верхній поперечний діаметр діафізу	26	25
7. Найменша окружність діафізу	54	10. Верхній сагітальний діаметр діафізу	24	23
7а. Окружність середини діафізу	60	8. Окружність середини діафізу	74	74
Променева кістка:	Права	Велика гомілкорова кістка:	Права	Ліва
1. Найбільша довжина	210	1. Повна довжина	311	312
2. Фізіологічна довжина	200	2. Виростково-тарана ширина	298	298
3. Поперечний діаметр діафізу	14	1а. Найбільша довжина	319	315
4. Сагітальний діаметр діафізу	10	5. Найбільша ширина верхнього епіфіза	65	65
3. Найменша окружність діафізу	40	6. Найбільша ширина нижнього епіфіза	46	47
Ліктьова кістка:	Права	8. Сагітальний діаметр середини діафізу	26	24
1. Найбільша довжина	232	8а. Сагітальний діаметр на рівні живильного отвору	26	29
2. Вся довжина	200	9. Поперечний діаметр середини діафізу	18	18
11. Передньо-задній діаметр	8	9а. Поперечний діаметр на рівні живильного отвору	22	23
12. Поперечний діаметр	14	10. Окружність середини діафізу	68	67
13. Верхній поперечний діаметр	17	10в. Найменша окружність діафізу	—	1—
14. Верхній сагітальний діаметр	21	Мала гомілкорова кістка:		
3. Найменша окружність діафізу	36	1. Найбільша довжина	308	

вірно імпортного виробництва, також може свідчити про досить високий соціальний статус небіжчиці. Такий варіант інтерпретації видається цілком логічним і реалізований у значній кількості поховань в ареалі черняхівської культури, які містили посуд для напоїв, хоча й не пояснює наявності монети, розміщеної під денцем кубка.

Сюжет з участю померлих у потойбічному бенкеті, або потойбічній трапезі, характерний не тільки для германської міфології. Він був популярний, насамперед, у греко-римському світі, звідки такі погляди та звичаї вживання вина могли бути запозичені варварськими народами Європи (Магомедов 2003, с. 83). Але в германоскандинавській міфології місце жінки в потойбічному бенкеті не визначене — основна увага приділяється чоловікам-воїнам. Водночас у похованнях черняхівської культури набори/комплекти посуду для вживання напоїв трапляються в чоловічих, жіночих і дитячих похованнях, що не зовсім відповідає системі поглядів, яка фіксується в пам'ятках епосу Західної Європи (Западноєвропейський епос 2002).

Другий варіант інтерпретації стосується більше іншої знахідки — монети, виявленої в похованні 39. Достатньо вірогідно припускати наявність її в могилі через зафіксований в античній традиції звичай «плати Харону», себто з символічною назвою «обол Харона», пов'язаної з розміщенням монети поза ротовою порожниною небіжчика (детальніше див.: Stevens 1991, р. 215—222). Відповідно до античної традиції наявність монети, виявленої на кістках правої кисті, може бути визначена як плата Харону за перевіз через Ахерон чи Стікс.

Поховання 39 за скляним кубком можна достатньо впевнено відносити до останнього періоду існування черняхівської культури. Оскільки такі кубки датують часом після 375 р., а саме, у зв'язку з тим, що першою половиною V ст., це поховання (як, цілком можливо, і значна частина інших поховань Шишацького могильника) збільшує кількість черняхівських пам'яток фінальної фази на території Дніпровського лісостепового Лівобережжя, розширюючи ареал їх існування з верхніх течій Псла та Сейму (Казанський 2011, с. 26—27) до нижньої течії р. Псел. Оскільки на лівому березі Дніпра нині відома обмежена кількість пам'яток фінальної фази, відкриття цього могильника може суттєво змінити і погляд на регіон, і відповідні історичні реконструкції.

Попередньо поховання 39 Шишацького могильника можна віднести до виділеної О.В. Пе-

траускасом нормативної групи 4 поховань з західною орієнтацією за сталістю супроводу, що включає наявність посуду для пиття (Петраускас 2009, с. 189). Звичайно, таке віднесення має умовний характер, оскільки, з одного боку, частина поховання, включно з грудним відділом кістяка, була зруйнована через вказані обставини, а з іншого — разом з кубком до поховання було вміщено римську монету. Щоправда, через рідкісну наявність у похованнях черняхівської культури монет це, можливо, й не принципово та може бути одним із різновидів зазначеної групи 4.

Та в будь-якому разі комплекс поховання 39 є цінним джерелом для подальших досліджень цієї поліетнічної спільноти. Поєднання в одному комплексі та у вказаних обставинах (вкладення в руку) римської монети, яку можна інтерпретувати як «плату Харону», та скляного кубка, ймовірно призначеного для потойбічного бенкету, є нині унікальним для поховань черняхівської культури.

Додаток I

С. Маєвська: тканина середньоволокниста, нещільної структури, простого полотняного переплетення. Товщина окремих ниток близько 0,40—0,44 мм, досить рівного прядіння (безперечно, ручного, хоча є дуже мала ймовірність застосування прядки). Скручення ниток S-подібне. В квадраті 1,0 × 1,0 мм ниток основи 25—26, ниток піткання 28—30. Матеріал — можливо, шовк.

Додаток II

Т.О. Рудич Антропологічний матеріал з поховання 39 могильника черняхівської культури Шишаки (табл.).

Розкопки могильника черняхівської культури біля с. Шишаки надали палеоантропологічний матеріал, який досліджується в лабораторії відділу біоархеології ІА НАН України. Серед кісткових решток маємо фрагменти кістяка. Реставрація, опис, обміри матеріалів здійснені за методиками, прийнятими вітчизняною антропологічною школою. Надамо опис матеріалу.

Поховання 39. Кістяк людини поганої збереженості. Череп втрачено за винятком уламка нижньої щелепи. Представлені кістки різних відділів посткраніального скелета, але стан їх незадовільний: уламок ключиці, уламки восьми хребців, 12 уламків ребер, фрагменти тазових кісток і плечової, ліктьова, променева кістки, обидві стегнові та обидві великомілкової кістки, маломілкової кістка, частина правої стопи.

Уламок нижньої щелепи свідчить, що вона була невеликих розмірів, фіксуються постійні зуби, зношеність крайніх молярів незначна. За різними схемами (М. Герасимова та О. Lovejoy) така зношеність зубів характерна для осіб віком 25—30 років. Але, оскільки інформація стосовно зубів нижньої щелепи фрагментарна, а верхньою щелепою не представлена, коректніше говорити про вік 25—35 років.

Уламок ключиці свідчить на користь її грацильності. Довгі трубчасті кістки верхніх і нижніх кінцівок невеликі. Епіфізи зрослися з діафізами, що свідчить про належність кістяка дорослій людині. Рельєф на місцях прикріплення м'язів розвинутий не дуже.

Тазові кістки представлені фрагментами, але дають уявлення про морфологію таза. Він низький, крила клубових кісток розвернуті в сторони, крижова кістка пряма, сіднична вирізка близька до прямого кута. Комплекс ознак свідчить, що кістяк належав жінці. За станом кісток посткраніального скелета та зубної системи вік визначається в межах 25—35 років.

Зріст людини за кістками скелета може розраховуватися за допомогою двох десятків способів, кожен з яких має свої переваги, але різниця в результатах, які будуть отримані за різними формулами, може інколи сягати 7,0—10,0 см. Черняхівська культура представлена неоднорідним населенням. Є особи, генетично пов'язані з антропологічними масивами з високорос-

лим населенням, а також такі, що є вихідцями з більш низькорослих популяцій. Окремі популяції культури відносяться до високорослих груп (Маслове), інші — до низькорослих (групи Молдови та окремі серії Північного Причорномор'я). Значна кількість черняхівських серій характеризується середнім зростом. Така ситуація створює труднощі при виборі формули для обрахування зросту в черняхівських групах.

Для з'ясування зросту високорослих і середньорослих груп найчастіше використовується метод М. Троттер/Г. Глезер. За цим методом зріст жінки з поховання 39 становив 157,7 см, і вона потрапляє до категорії середнього зросту за рубрикаціями Р. Мартіна. За формулою Л. Манувріє, яка дає надійні результати для дослідження низько- та середньорослих груп, зріст жінки з поховання 39 становив 150,38 см та відноситься до категорії низькорослих. При використанні інших формул визначення довжини тіла зріст черняхівки коливається в межах низьких та середньовисоких значень.

Борисова В.В. Склеп I—III вв. н. э. херсонесского некрополя // СА. — 1985. — № 1. — С. 186—201.

Гавригун И. Хронологические индикаторы финала черняховской культуры // Сто лет черняховской культуры. — К., 1999. — С. 48—86.

Гавригун И.О. Финал черняховской культуры // Восточная Европа в середине I тысячелетия н. э. (Раннеславянский мир). — М., 2007. — 9. — С. 9—24.

Западноевропейский Эпос / Пер. А. Корсуна, Ю. Корнеева. — СПб., 2002.

Казанский М.М. Радагайс и конец черняховской культуры // ОІУМ. Черняхівська культура: матеріали досліджень. — К.; Луцьк, 2011. — С. 22—32.

Кропоткин В.В. Клады римских монет на территории СССР. — М., 1961.

Магомедов Б.В. Потойбічний бенкет у поховальному обряді черняхівської культури // Старожитності I тисячоліття нашої ери на території України. — К., 2003. — С. 83—88.

Мызгин К.В. Подвески из римских монет в ареале черняховской культуры восточнее р. Прут // Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и Великого переселения народов. Конференция 2. — Тула, 2010. — Ч. 2. — С. 95—114.

Мыц В.Л., Лысенко А.В., Шукин М.Б., Шаров О.В. Чатыр-Даг — некрополь римской эпохи в Крыму. — СПб., 2006.

Петраускас О.В. Час появи та деякі особливості розвитку трупопокладень із західною орієнтацією в черняхівській культурі (за даними могильників України) // Ostrogothica. Археология Центральной и Восточной Европы позднеримского времени и эпохи Великого переселения народов. — Харьков, 2009. — С. 186—215.

Сударев Н.И., Болдырев С.И. «Обол Харона» как археологический термин // Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Актуальные проблемы. Сб. мат-лов конф. — Керчь, 2009. — С. 435—437 (Боспорские чтения. — X).

Шевченко Т.М. Релігійний світогляд населення античного Херсонеса. — К., 2011.

Фомин М.В. Погребальная традиция и обряд в византийском Херсоне (IV—X вв.). — Харьков, 2011.

Seaby H.A. Roman silver coins. Revised by R. Loosley. — London, 1979. — Vol. II.

Stevens S.T. Charon's Obol and Other Coins in Ancient Funerary Practice // Phoenix. — 1991. — Vol. 45/3. — P. 215—229.

Straume E. Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräberndes 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr. — Oslo, 1987. — Universitetsforlaget. — Serie B. — Skrifter LXXIII.

Надійшла 18.06.2013

Р.Н. Рейда, А.В. Гейко, С.В. Санегин

ПОГРЕБЕНИЕ С «ПЛАТОЙ ХАРОНУ» ИЗ ШИШАЦКОГО МОГИЛЬНИКА ЧЕРНЯХОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Публикується погребение 39 Шишацкого могильника черняховской культуры (Полтавская обл.). Погребенная — женщина 25—35 лет — была помещена в могилу, ориентированную по оси восток—запад, вытянуто на спине головой на запад. Западная часть могилы уничтожена траншеей для трубы, ведущей к очистным сооружениям.

Погребенную сопровождал стеклянный прозрачный кубок со сложнопрофилированным дном и вышлифованными овалами на корпусе (два ряда крупных овалов, расположенных вертикально относительно кубка, и два ряда небольших овалов, расположенных горизонтально). Прямой аналогией кубку является экземпляр из могильника Сетведт (территория Норвегии). Этот экземпляр датирован E. Страуме ступенью D 2 по скандинавской хронологии. И.О. Гавритухин относит время их бытования к V в. По нашему мнению, время кубка из погребения 39 можно ограничить первой половиной V в.

Под дном кубка была расположена монета — денарий императора Марка Аврелия, к которой прилип небольшой фрагмент ткани, сохранившейся благодаря окислительным процессам, происходившим с монетой.

Монета и кубок были вложены в правую руку погребенной. Такое расположение, по нашему мнению, не случайно и, очевидно, соответствует взглядам на путешествие в царство мертвых. Вложенная в руку монета может быть интерпретирована как «плата Харону», а стеклянный кубок — как знак, указывающий на участие покойного в загробном пире.

И монеты, и стеклянные кубки встречаются в погребениях позднеимперского времени как на варварских, так и античных памятниках, но прямая аналогия зафиксированного фрагмента погребального обряда в могиле 39 Шишацкого могильника нам пока неизвестна. Для черняховской культуры, к которой принадлежит могильник в Шишаках, такое соединение в одном погребении является уникальным, что усложняет его интерпретацию.

Уникальность погребения 39, а также поздняя для черняховской культуры дата бытования стеклянных кубков серии Сетведт (тип Луги) в V в. увеличивает количество черняховских памятников на территории Днепрового лесостепного Левобережья, которые относятся ко времени после прихода гуннов в 375 г. Выявление новых памятников может указывать на то, что гуннское вторжение могло не иметь катастрофических последствий для лесостепного населения левого берега Днепра, представленного черняховской культурой, а сама культура после этого события существовала еще какое-то время.

R.M. Reida, A.V. Heiko, S.V. Sapiehin

BURIAL WITH «CHARON'S OBOL» FROM SHYSHAKY CEMETERY OF CHERNYAKHIVSKA CULTURE

Published is the burial 39 from Shyshaky burial ground of Chernyakhivska culture (Poltava Oblast). Buried was a 25—30-year-old woman put in a grave along the east-west line, extended and with her head to the west. Western part of the grave is destroyed by a trench for the pipe leading to sewage treatment structures.

The buried was accompanied by a glass transparent cup with profiled bottom and grinded ovals on the body (two rows of big ovals placed vertically on the cup and two rows of small ovals placed horizontally). The direct analogy for the cup is an example from Setvedt burial ground on the territory of Norway. This example is dated by E. Straume back to the stage D 2 according to Scandinavian chronology. I.O. Gavritukhin refers their usage to the 5th c. On the authors' opinion, the date of the cup from the burial 39 can be narrowed to the first half of the 5th c.

A coin was situated under the bottom of the cup. It was a denarius of the Emperor Marcus Aurelius to which a small cloth was adhered preserved owing to oxidizing process on the coin.

The coin and the cup were put into the right hand of the buried. The authors consider such location to be not occasional and apparently corresponding to the notions about the journey to the world of the dead. A coin put into the hand can be preliminary interpreted as a Charon's obol and the glass cup as a sign marking the participation of the dead in the feast in the other world.

Both coins, and glass cups are found in the Late Roman burials at both Barbarian and Ancient Greek sites, though direct analogies of the recorded element of the burial rite in the grave 39 of Shyshaky burial ground is not known yet. Such combination in one burial is unique for Chernyakhivska culture to which Shyshaky burial ground belonged, and this fact complicates interpretation.

Uniqueness of the burial 39, as well as the late as for Chernyakhivska culture date of the 5th c. Setvedt series (Luhy type) glass cup usage enlarges the number of Chernyakhivska culture sites on the territory of the Dnipro River left bank forest-steppe area which belong to the period after the Huns arrival. Discovering the new sites can indicate that invasion of the Huns could have no catastrophic consequences for forest-steppe population on the left bank of the Dnipro River represented by Chernyakhivska culture, which existed after this event for a certain time.